At greina og tulka eina yrking

Tað er umráðandi at hava í huga, tá ið tú greinar og brúkar ein frymil, at frymilin bara er eitt hjálparamboð. Frymilin er ikki lagaður til eina ávísa yrking, tí kann tað væl vera, at ikki alt, sum er nevnt í frymlinum, er at finna í eini yrking. Brúka frymilin soleiðis, at hann hóskar júst til tína yrking og legg tað aftur at ella burturúr, sum tú heldur ella ikki heldur, er viðkomandi fyri tína greining.

GG. *Minst altíð til at vísa á dømi í yrkingini og at grund geva fyri tínum uppáhaldum.*

Nøkur orð og hugtøk í frymlinum eru litað *blá* og skrivað við skákskrift. Í høgra bredda standa orðafrágreiðingar til hesi orð og hugtøk.

Byrjan

Les yrkingina fleiri ferðir ígjøgnum.

- Les hana innantanna og les hana upp
- Kanna ókend orð í orðabók
- Greina fløkjasligar setningar

Um tekstin

Greið frá tí, sum tú veitst um yrkingina, so sum

- hvør hevur skrivað hana
- nær hon er skrivað og givin út
- forlagið, sum gav út
- hvørjum hon er ætlað (móttakari)
- hvør ætlanin er við henni (slag av yrking og endamál)

© Lydia Didriksen og Nám

Kjarnin

Greið frá, hvør kjarnin í yrkingini er (t.e. innihaldið stytt til fáar reglur).

Bygging og innhald

- Hvussu er yrkingin bygd upp ella sett saman? (Er hon t.d. býtt upp í ørindi, ella er hon ein heild?)
- Er hon *klassisk* ella *modernað*?
- Er yrkingin *lýrisk* ella *episk* ella bæði?
- Hvat verður yrkt um? T.d. kenslur, huglag, fosturlands- ella náttúrualsk, persónar, persónlig sambond, politikk, samfelagslig viðurskifti, átrúnað, ella sigur yrkingin kanska eina søgu?
- Hvat sigur heitið á yrkingini um innihaldið?
- Minst til at kanna endan á yrkingini. Har sæst ofta ein samanumtøka ella ein niðurstøða.

Røddin í yrkingini

- Er røddin óbeinleiðis (eingin persónur) ella beinleiðis til staðar í yrkingini t.d. sum eitt *eg* ella sum ein 3. persónur *hon* ella *hann*?
- Vendir frásøgu fólkið sær beinleiðis til lesaran ígjøgnum eitt tú?

Tíð og stað

- Kanna, um yrkingin er knýtt til ávísa tíð ella tíðarskeið.
- Kanna, um yrkingin er staðbundin.

Snildir og mál

- Eru *rím* í yrkingini?
- Eru *endurtøkur* av ávísum orðum ella setningum?
- Hvørjar orðaflokkar er dentur lagdur á?
- Eru serlig orð í yrkingini?
- Eru *jalig* ella *neilig* orð, ið hava týdning? T.d. lýsingar-, navn- ella sagnorð
- Hava orðini *hjátýdningar*? Ella eru tey *ítøkilig*?
- Er myndamál nýtt í yrkingini?
  - *Myndburðir*?
  - *Samanberingar*?
  - *Sálarkveiking*?
  - *Persónsgerð*?
  - *Ímyndir (symbol)*?

Eru mótsetningar í innihaldinum? Gev tær far um *grafisku myndina*. Kanna teknsetingina. Er hon vanlig? Hvat skapar rytmuna í yrkingini?

Orðafrágreiðingar

Klassisk yrking: er ofta ein yrking úr eldri tíð og er eyðkend av reglubundnum rímum

Modernað yrking: er ofta ein yngri yrking, ið er yrkt í fríum formi (fá ella eingi rím) og hevur ofta persónligt myndamál.

Lýrisk yrking: kensluborin yrking, ið lýsir kenslur og huglag.

Episk yrking: frásøgukend yrking.

Rím: Dømi um *heilrím* (tað at bæði sjálvljóð og eftirfylgjandi hjáljóð bera upp á rím): orð – norð.

Hálvrím (tað at bert sjálvljóð bera uppá rím): tók – bót.

Endarím (endaorðini á reglunum ríma): Sirmar á götu – skýmir á fløtu.

Stavrím (tá fleiri orð byrja við sama hjáljóði): Bert er bróðurleyst bak.

Krossrím (onnur hvør regla rímar – abab – eisini nevnt *flættirím*).
Dømi úr yrking eftir Hans A. Djurhuus:
eg elski tíni eygu, tey droymandi ***bláu***, a
eg elski tínar varrar, teirra fríska reyða lit b
tær góvu mær so mangan ta fagrastu ***góvu***, a
ið styrkir og vekur bæði vónir og vit. b

Endurtøkur (verður brúkt í yrkingum og tekstum fyri at leggja herðslu á og skapa rytmu):
Dømi úr yrking eftir Hans A. Djurhuus:
eg elski tíni eygu, tey droymandi bláu,
eg elski tínar varrar, teirra fríska reyða lit

Jalig orð (orð við positivari merking - eisini nevnd pluss-orð): fittur, eygnasteinur, hálova og rósa.

Neilig orð (orð við negativari merking - eisini nevnd minus-orð): óreinur, bartrog, sleyga og baktala.

Hjátýdningur (eisini nevnt konnotatión): eykamerking, t.d. bartrog fyri mann.

Ítøkilig orð (eisini nevnd denotatión): nevtral orð uttan eykamerking, t.d. maður.

Myndburður: Flyting av orði úr einari flokking í aðra, soleiðis at orðið fær eina flutta merking. Dømi: Hann er ein arbeiðshestur.

Samanbering: Skúlin er sum eitt fongsul.

Sálarkveiking: Náttúra og lutir hava menniskjansligar eginleikar. Dømi: Kavafonnin grætur.

Persónsgerð: Hugtøk fáa menniskjansligar eginleikar. Dømi: Deyðin við líggjanum kom.

Ímynd (eisini nevnt symbol): Dúgvan er ímynd ella symbol fyri frið.

Grafisk mynd (uppsetingin av yrkingini): Ein yrking kann vera sett upp á serligan hátt, so uppseting og inni hald smelta saman. Dømi:

Eg
Er eri
Eg eri eitt
Eg eri eitt jólatræ
Eg

© Lydia Didriksen og Nám

Tulking og tema

Tak saman um tað, sum tín greining vísir. Vert er at geva hesum serligan ans, tá ið tú tulkar:

- Heitið á yrkingini
- Hjátýdningar, ið eru knýttir til serlig orð
- Myndamál, ið kann skiljast í fluttari merking
- Mótsetningar og stríð
- Samanbrestir og tvídráttir
- Hvat snýr yrkingin seg í veruleikanum um?

Millumtekstleiki

Er nakað millumtekstasamband í yrkingini?
Kennir tú aðrar tekstir (søgur, myndir, filmir ella annað), ið viðgera sama evni? Greið frá teimum.

Boðskapur/hugburður

Hevur yrkingin ein serligan boðskap til lesaran?

Tín hugsan

Hvat heldur tú um hesa yrkingina? Grundgev fyri tínum sjónarmiðum. Er yrkingin viðkomandi fyri okkum í dag? Hví/hví ikki?

© Lydia Didriksen og Nám